

DAN ANDERSSON

Dan Andersson föddes i Skattlösberg som son till skolläraren i byn, Adolf Andersson, och växte upp där med fyra syskon, visserligen under knappa omständigheter men med god tillgång på böcker och i en andligt stimulerande miljö. Tidvis hamnade han dock i religiösa grubblerier – delvis på grund av faderns gudsfruktan och väckelsepredikanternas helvetesvisioner – och det var inte ofta under sitt fortsatta liv som han upplevde existensen problemfri.

Redan som fjortonåring skickades han ensam till släktingar i Minnesota för att uttröna om faderns planer på en utvandring skulle kunna förverkligas. Dan var borta från hemmet från april till december 1902, och upplevelserna gav så småningom frukt i novellsamlingen *Chi-mo-ka-ma* som han skrev 1917. Amerikaplanerna skrinlades, men 1905 lämnade den redan åldrade Adolf den trygga lärartjänsten i Skattlösberg för att leva närmare jorden och flyttade med familjen till det avsides belägna kolartorpet Mårtenstorp. Men utan erfarenheter som man var, och efter stora svårigheter att klara försörjningen, gav man slutligen upp 1908 och återvände till bygden.

Kroppsarbete fick alltså Dan Andersson tidigt prova på, och redan under Mårtenstorpstiden lyckades han placera en del skrivelser i lokalpressen, men den egentliga bildningsgången fortsatte han inom ramen för nykterhetsrörelsen. Under året 1912–1913 reste han omkring i Sverige som ombudsman för Templarorden, och därefter gjorde han en verkligt seriös satsning på att bli författare. Han bodde tidvis hos föräldrarna i Luossa-torpet nära Skattlösberg, och han uppehöll sig ibland annorstädes – bland annat någon månad i Ludvika i den fastighet där Dan Andersson Museum nu mer är inrymt. Och han skrev – dikter och berättelser. Efter många problem och ett flertal refuseringar blev *Kolarhistorier* antagen för utgivning och publicerades i oktober 1914. Då hade Dan Andersson redan påbörjat vinterkursen på Brunnsviks folkhögskola, och året där blev innehållsrikt på många sätt. Han upplevde en stormig kärlekshistoria och både inspirerades och avskräcktes av den lärda miljön.

Kolvaktarens visor, bestående av såväl dikter som noveller, blev Dan Anderssons nästa bok, och även den här gången var vägen från skapande till publicering kantad av svårigheter och kursändringar. Det dröjde till sent 1915 innan den kom ut. Det var då flera månader sedan han, ganska utled, lämnat Brunnsvik, och han skrev snart på en novellsamling som gick stick i stäv mot folkhögskolans naturvetenskapligt präglade utvecklingsoptimism. *Det kallas vidskepelse* om obygdens trollkarlar och övertro kom 1916. Han hade nu också börjat intressera sig för indiska tankesätt – inspirerad av Niklas Bergius, den verkliga humanisten på Brunnsvik – och han hade blivit introducerad i en konstnärskrets i Stockholm. Dessutom hade han, efter förmåga, hjälpt fadern att uppföra en liten stuga i Gräsberg norr om Ludvika, och där bodde han ofta i ett litet, dragigt vindsrum.

Diktsamlingen *Svarta ballader* gavs ut 1917, honorerad med ett antal gratisexemplar, och innebar en verklig nyorientering. De ensamma och förtryckta gestalterna är inte bara realistiskt återgivna, de har också fått en närmast mytisk, metafysisk dimension under inspiration från Indien och från Dostojevskij, och många gånger blir tonen utpräglat expressionistisk. Vid den här tiden arbetade Dan Andersson, under ett knappt års tid, som journalist på *Ny tid* i Göteborg, och han hade romanen *De tre hemlösa* liggande i byrålådan. Som vanligt var vägen lång till den publicering som blev av 1918.

Dan Andersson hade träffat Olga Turesson före journalisttiden, och i juni 1918 gifte sig de båda. Det korta äktenskapet innebar för Dan Andersson att han äntligen fått en trygg plats i tillvaron, men naturligtvis längtade han ut, och naturligtvis kom oron gärna smygande. I *David Ramms arv* 1919 fortsatte han berättelsen från *De tre hemlösa*, men den oförstående kritiken ledde till en djup depression, och de ansatser till ett fortsatt författarskap som han gjorde under sitt sista levnadsår blev bara ansatser. Under ett besök i Stockholm i september 1920 hos konstnärsvänner blev han cyanväteförgiftad till döds efter att hans rum på hotell Hellman behandlats mot ohyra.

BIBLIOGRAFISKT

ROMANER. *De tre hemlösa* 1918 (1935, 1939, 1941, 1974, 1977, 1992) – *David Ramms arv* 1919 (1977)

Samlade skrifter 4, utg Gösta Ågren 1978 innehåller romanfragmenten *Vägen*, *Arbetsdagen* och *Den underbara byttans historia*.

NOVELLER. *Kolarhistorier* 1914 (1938, 1973, 1975, 1978, 1985) – *Kolvaktarens visor* 1915 (sex noveller ingår) (1976, 1977, 1985) – *Det kallas vidskepelse* 1916 (1977) – *Chi-mo-ka-ma: berättelser från norra Amerika* 1920 (1975, 1978, 1984)

Vildmarksliv och andra berättelser 1971 (1991) – *En spelmanssaga: okända berättelser*, utg Gösta Ågren 1973 – *Sorgmarschen: novellsamling* 1973 (1979) – *Milrök: okända dikter och berättelser*, utg Gösta Ågren 1974 – *Tjärbrännare och andra kåserier och berättelser* 1986

Samlade skrifter 5, utg Gösta Ågren 1978 innehåller *Sorgmarschen*, del 6 innehåller enskilda noveller 1912–1917 och del 8 *Historier* och enskilda noveller 1918–1920.

DIKTER. *Kolvaktarens visor* 1915 (tjugonio dikter ingår) (1976, 1977, 1985) – *Svarta ballader* 1917 (1977, 1992)

Den röda rosen: dikter och visor publicerade i Ny Tid 1917–1918 1970 (1979) – *Nattvandrare: okända dikter*, utg Gösta Ågren 1972 (1979) – *Milrök: okända dikter och berättelser*, utg Gösta Ågren 1974 – *Samlade dikter* 1986 (1987, 1989, 1990) – *Dan Anderssons dikter* 1988 (1991, 2001) – *De mest älskade dikterna av Dan Andersson* 1993

Samlade skrifter 2, utg Gösta Ågren 1978 innehåller enskilda dikter.

BREV. *Valda brev 1906–1913*, utg E. R. Gummerus 1972 – *Valda brev 1914–1920*, utg E. R. Gummerus 1976 – *Hjärtats oro: Dan Anderssons brev till Elsa Ouchterlony, Eva von Bahr och systemen Anna Andersson*, utg Gunde Johansson 1993

JOURNALISTIK. *Kulturjournalistik* 1971 – *Lördagsbetraktelser: "Black Jim" i Göteborg*, utg Gunde Johansson 1971 – *Brödkortsromantik: reportage och artiklar publicerade i Ny Tid 1917–1918* 1972 (1984) – *Mot mörkret: okända kåserier*, utg Gösta Ågren 1974

Samlade skrifter 9, utg Gösta Ågren 1978 innehåller kåserier och del 10 artiklar.

ÖVERSÄTTNINGAR. *På sju hav* 1918

ÖVRIGT. *Skrifter* 1–4 1921–1924 (1922–1929) – *Efterskörd av vers och prosa*, utg Alf Ahlberg 1929 – *Samlade skrifter: minnesupplaga* 1–5 1930 – *Tryckt och otryckt*, utg Bertil Lauritzen 1942 – *Samlade skrifter* 1–10, utg Gösta Ågren 1978 – *En av dessa många hemlösa: okända texter*, utg Gösta Ågren 1983.

LITTERATUR. Biografier har getts ut av Waldemar Bernhard, *En bok om Dan Andersson* 1941, Anne-Marie Odstedt, *Dan Andersson: liv och diktning* 1965 och Gunde Johansson, *Finnmarkens spelman* 1988. Standardverken är Eric Uhlin, *Dan Andersson före Svarta ballader* 1950 och Gösta Ågren, *Kärlek som i allting bor: Dan Anderssons liv och diktning 1916–1920* 1971. Vidare kan nämnas: Erik Hellerström, *Dan Anderssons härstamning: svenskt och finskt* 1964 (1981) – E. R. Gummerus, *En bilderbok om Dan Andersson* 1975 – Jan Arvid Hellström, *Den allra högsta sången* 1981 – Bertil Lauritzen, *Att läsa för glädje och skriva sig hel* 1983 – Hans Åkerberg, *Diktaren och arvet* 1985 – Olavi Hemmilä, *En yogi kommer till stan: indisk religiositet i svensk skönlitteratur med särskild tonvikt på Dan Anderssons författarskap* 2002. Se dessutom så småningom den särskilda bibliografien.